

הכוהנים והלויים – בין רוממות לשליחות

פתיחה

- א. אצל מי עובדים הכוהנים?
- ב. האם הכוהן צריך לכבד את החוטא?
- ג. לשונות בחרדל – לאכול ולא לטעום?
- ד. נדב ואביהו – הקרובים הגדולים שביקשו משהו שלהם
- ה. "ובקשתם גם כהונה" – מי רוצה להיות כוהן, ומדוע?
- ו. חטא בני עלי
- ז. אביי רוצה לחטוף מתנות כהונה?
- ח. התעלות אישית מול התנהלות אנושית
- ט. יוחנן בן נרבאי ממלא כרסו מקודשי שמים
- י. אשת פנחס וצער סילוק השכינה
- יא. המתח והאיזון שבין שבט לוי לשאר השבטים

יא. סיום

פתיחה

אנחנו חסרים את ההרגשה וההבנה של מי שזכה לקרבה ולהשגת רחשי קודש. אין אנו יודעים טעמה של נבואה, ולא טעמו של בשר הקודשים, לא מהי התחושה בכניסה להיכל המקדש, ולא את מראה כוהן גדול כשיצא בשלום מקודש הקודשים. מתיאוריהם של מי שהיו שם, למדנו שזהו עונג רוחני עילאי. טענותיו של איוב, המתוארות באריכות, נסתתמו ברגע שחווה נבואה; בני עלי נתאוו לבשר קודשים שהיה מצוי להם יום יום; מקריבי הקטורת ידעו שבהקרבתם הם מתים ובכל זאת הקריבו; כוהנים גדולים שבבית שני מתו בזה אחר זה כל שנה, ובכל זאת ציוו את בניהם ללכת בדרכם ולהיכנס פנימה אל הקודש; וירמיה מתאר את נבואת הפורענות הקשה "כדבש למתוק".

איננו יכולים להבין באמת את התחושות שלא נמצאות עדיין בדורנו. אבל יכולים אנו להבין משהו מההתמודדות של הכוהנים הנמצאים קרוב כל כך אל פסגת ההשגות הרוחניות

המענגות,¹ ונדרשים דווקא לעבודה ציבורית, עם המצוקות הרוחניות, עם הכשלים והחטאים, המרחיקים אותם מהעונג הרוחני המרומם האישי.

א. אצל מי עובדים הכוהנים?

מחלוקת מפורסמת היא בין החכמים: "הני כהני שלוחי דידן הוו או שלוחי דשמיא" (נדרים דף ל"ה ע"ב²). כלומר: הכוהן המקריב את קורבניו של ישראל בבית המקדש, האם הוא שלוחו של בעל הקורבן שאיננו יכול להיכנס לקודש להזות ולכפר, והכוהן עושה זאת כשליחו, או שהכוהן המקבל את הכבש מאת איש ישראל הוא שליחו של הקב"ה להביא כפרה לבעל הקורבן.³ במהלך הסוגיות לא פשטה הגמרא כצד אחד,⁴ אף שישנה נפקא מינה בין השיטות. אמנם בין אם נאמר שלוחי דרחמנא הם ובין אם נאמר שלוחי דידן הם, מכל

1. "אי אפשר לנו גם לצייר את גדלם ואת עוזם, את פארם ואת טהרתם, של תפקידי החיים האדירים, הטהורים והקדושים, הנאזרים בגבורת קודש של עבודת הקודש והמקדש" (עולת ראה א עמ' קיח).
2. מחלוקת זו מופיעה גם ביומא יט ע"א ובקידושין כג ע"ב, ובשני המקומות כנגד הדעה שכוהנים שלוחי דידן מופיע הביטוי "שלוחי דרחמנא".
3. על הפסוק במלאכי: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב, ז), מפרש רש"י: "כי מלאך שלוחו של הקדוש ברוך הוא כמלאכי השרת לפניו וליכנס לפניו במחיצתו". אולם רבי משה אלשיך כותב: "ושליח ה' הוא בקרבנות לכפר בעד הטועים", אולי כעין המחלוקת אם שלוחי דרחמנא או שלוחי דידן.
4. הראשונים התקשו בסתירת הסוגיות בעניין זה, שהרי הגמרא בקידושין (שם) הכריעה לכאורה שהכוהנים שלוחי דרחמנא הם, "דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן, ואינהו מצי עבדי" – כלומר לא ייתכן שהשליח יוכל לעשות משהו שהמשלח לא יכול לעשותו, שזוהי סתירה לעצם המושג שליחות. והכרעה זו מופיעה גם ביומא (שם), ובכל זאת הגמרא בנדרים (שם) עדיין מתלבטת בשאלה של מי הכוהנים שלוחים. בראשונים מצאנו כמה תירוצים: תוס' (יומא יט ע"ב ד"ה מי איכא) תירצו שרצתה הגמרא לפשוט ממשנה או ברייתא ולא מדברי אמוראים, וכך תירץ גם הר"ן בסוגיה בנדרים שם. בתירוצם השני כתבו תוס' שאמנם פשיטא לנו שכוהנים שלוחי דרחמנא אלא ששאלנו האם הם גם שלוחי דידן או רק שלוחי דרחמנא, ואת זה לא ניתן לפשוט בסוגיה. הריטב"א (יומא שם ד"ה הני כהני) חילק בין כוהן המקריב קורבן כוהן חברו שבזה התלבטה הגמרא בנדרים, ובין כוהן המקריב קורבן של ישראל שבזה פשטה ששלוחי דרחמנא אינון, ואע"פ שבסוגיה היא שלא נפשטה, הרמב"ם הכריע (הל' נדרים ו, ה): "היה שמעון כהן הרי הוא מותר להקריב קורבן ראובן. שהכוהנים שלוחי שמים הם ואינם שלוחי בעל הקרבן". ואכמ"ל.

הצדדים עולה כי הכוהנים שלוחים הם,⁵ ועבודתם הקדושה והמורכבת היא של שליחים, שליחי האומה או שליחי המקום, או גם שניהם.⁶

ישראל הם כהני ה' בעולם. מצד עסקם בעניניהם הפנימיים בינם לבין עצמם, ודבר אין להם אז עם זרים, דומים לכוהנים, לא בעת יורו תורה או אפילו בעת יקריבו קרבנות, שאז אין להם יחס עם זרים, שהם עכ"פ עושים עבורם, שלוחי דידן או דרחמנא, אבל שלוחים הם. (עין איה ברכות א, א)

מעמד המיוחד של הכוהנים, הכולל את מעלתם מול שאר העם: "וקדשתו" – "לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון" (גיטין נט ע"ב), וההקפדה על ייחוס המיוחד,⁷ וזהירותם מטומאה, ואכילתם קודשים, וכניסתם לקודש – את כל זה, עושים הכוהנים כשליחים. מעלתם המיוחדת וקדושתם באות להם מתוך היותם שליחי ה' או שליחי האומה. ומכאן, כשהם נושאים כפיהם ומברכים את העם, ברכתם באה מתוך אהבה: "לברך את עמו ישראל באהבה". אולי בשל כך, נקראו הלויים הבאים לעבודת המקדש "כל בא לצבא לעשות עבודה באוהל מועד" (במדבר ד, ג) – שליחותם של הכוהנים כעין החיילים המשרתים את הציבור ופועלים בשמו.

צבא איננו רק חיל מלחמה או שירות מלחמה, אף אין זו ההוראה הראשונה של התיבה (ראה פי' בראשית ב, א). דבר זה ברור ממקומות שונים... שזו הוראת צבא: המון הסר למשמעת מפקד כדי לעשות את עבודת הכלל – או עבודה הנעשית על ידי המון זה... כל אדם המחוייב בשעת הצורך לצאת מחייו הפרטיים כדי להתגייס לעבודת הציבור... ולפיכך בפרשת הלויים לא נאמר "יוצא צבא" אלא "בא לצבא", שכן כל חיי הלויים הם קודש לעבודת הכלל. (רש"ר הירש במדבר א, ג)

קיים פער בין היות הכוהן בעל מעמד של כהונה, המכבד ומייחד את בעליו, ובין היותו שליח ציבור, הפועל מטעם הציבור ולשביעות רצונו. ואף על פי שבכל שררה ושלטון הדבר כך, כאן כשאנו עוסקים בדברים שבקדושה, בהיות הכוהן זוכה לשרת בקודש ובבית המקדש,

-
5. מטעם זה, מסביר המהר"ל, איבד משה את יכולתו להיות כוהן. בשמות (ד, יג), מסרב משה שוב לשליחותו ואומר: "שלח נא ביד תשלח", והתגובה האלוקית: "יוחר אף ה' במשה ויאמר ידעתי כי אהרון אחיך הלוי", ומסביר רש"י (שם, יד), על פי הגמרא בזבחים קב ע"א, שכאן איבד משה רבינו את הזכות להיות כוהן, "אני אמרתי אתה כהן והוא לוי, עכשיו הוא כהן ואתה לוי". ומסביר המהר"ל בגור אריה על רש"י כאן: "דאם היית הולך בשליחות ברצון נראה שאתה מוכן לשליחות אל ישראל וראוי אתה להיות כהן ג'כ, כי הכהן שליח ישראל לאביהם שבשמים, אבל עתה שאין אתה הולך מרצון אי אתה ראוי לכהן, אבל אהרון ראוי לכהן", והדברים מפליאים.
6. עיין עולת ראה (חלק א עמ' קיח), ועיין איה (שבת א פרק ב אות ד).
7. "מעלה עשו ביוחסין", הכוונה בייחוס כהונה. עיין לדוגמא כתובות יג ע"א, ושם יד ע"א: "שהכהנים שומעים לכם לרחק אבל לא לקרב", ועוד.

בהשגות רוחניות גבוהות, ובתענוגי הרוח, קשה יותר לכווץ לנתב את השגתו ומעלתו הרוחנית לתועלת הציבור.

ב. האם הכוהן צריך לכבד את החוטא?

המפגש של ישראל עם הקודש והמקדש מחוץ לרגלים ולמועדים, מתרחש לרוב בהבאת קורבן יחיד על חטא ופשע: החטאת והאשם, אשם תלוי ואשם מצורע, מנחת חוטא ומנחת הקנאות, ועוד. באופן טבעי, מציאות החטא אינה מרוממת, והמפגש של אנשי הכהונה הקרובים אל הקודש עם אנשים שחטאו, הוא מפגש קצוות רחוקים.

אפשר כי מצד מעמדו הסוציאלי, היה הכהן מרחק מעצמו את המצורע שנידון בעד לשון הרע ודיבה, ענין סוטה היה לו לגיעול נפש. באה התורה וחקקה: "בארצם לא תנחל, וחלק לא יהיה לך בתוכם, אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל!" ! יהיו חיי הכהן תלויים בידי מתנת ומצב הרוחני של בני ישראל! ידע ויכיר הכהן כי אם שהוא בחיר ה' לכהן ולשרת לפניו, עליו להשפיל את עצמו, להיעשות חלק העם, להפקיח על רוחניותו, לתקן את שגגותיו, לכוון את דרכו להורות לפניו דרכי הזהירות והזריזות להיות לאור ולמאיר. כי בשלמות רוחניות דלת העם והמונו ישתלם גם חלקו.

(מנחת יצחק, לרב יצחק סטולמן, חלק ג' עמ' 190)

הכהנים נקראו קדושים. וכמו שכתוב: ויבדל אהרון להקדישו... ולכן העבודה לכהנים, וכן ריבה בהם הכתוב מצוות יתרות. (צדקת הצדיק, אות סא).

הקדושה המלווה את הכוהן מרחיקה אותו מעולם החטא והחוטאים, והנה הוא נדרש להיות דווקא עימם. נוצר פער בין מעלתו ומצבו האישי של הכוהן, ובין תפקידו המעשי כמי שעוסק בכפרה ותיקון חטאים, ובעבודה מאהבה המביאה איתה ברכה כלפי אותו החוטא עצמו. הכוהן נדרש לעבוד עם החוטא, לבדוק את מצבו ולתת לו תקווה. ההתייחסות של הכוהן לחוטא צריכה להיות מכבדת, אין הוא בא חשבון עם החוטא, אינו מוכיח ואינו מעניש, הכוהן בא לעשות שלום בין החוטא להקב"ה, ולכן הוא טורח להביא לו כפרה. כפי שנראה בפרשת טהרת המצורע:

עוד היה כהן קדוש יוצא אל מחוץ למחנה, לפי שנשלח חוץ לג' מחנות, ועבר על ג' מחנות, וידעו כולם שהוא מצורע ונתבזה בפני כולם. עתה שעשה תשובה אחר שקיבל עונשו, ועסק בתורה כמו שאמרתי, נתן לו הקב"ה כבוד תחת אותו ביזוי. ומה הכבוד נתן לו – ויצא הכהן. מי ראה כהן קדוש יוצא ולא יצא עמו, ודאי שהיו באים עמו הרבה בני אדם, מהן ללוותו ומהם ללמוד כיצד מטהרין המצורע, ואחיו הכהנים היו הולכים עמו. והיו הכל אומרים: להיכן הכהן הולך לראות לפלוני שנתרפא, והיה מגיע לו כבוד גדול בזה שטרם הכהן הזקן וכל העם אשר איתו כדי לטהרו חוץ לג' מחנות.

(שפתי כהן על התורה, פרשת מצורע)

חלק מתחושה מורכבת זו של הכהון ניתן לשמוע בסיפורו של הנזיר מהדרום, שאמנם עוסק בגדרי הנזירות אך מיניה וביה חושף טפח מהתחושה המורכבת של הכהון: "אמר שמעון הצדיק: מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא, אלא אחד..." (נדרים ט ע"ב). שמעון הצדיק לא אכל אשם נזיר טמא. מדוע? ומדוע הוא בכל זאת היה מוכן לאכול מהאשם של הנזיר מהדרום? ועוד: האם רשאי הכהון שלא לאכול, הרי הכהון מצווה לאכול את האשמות והחטאות שמביאים אליו הציבור: "אכילת החטאת והאשם מצות עשה. שנאמר: ואכלו אותם אשר כופר בהם, הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים" (רמב"ם, מעשה הקרבנות י, א). הגמרא מבררת זאת בהמשך דבריה: "מתקיף לה רבי מני: מאי שנא אשם נזיר טמא דלא אכל, דאתי על חטא, כל אשמות נמי לא ליכול דעל חטא אתו?" (נדרים ט ע"ב שם). ובלשון הירושלמי: "לא אכל שמעון הצדיק חטאת חלב מימיו? לא אכל שמעון הצדיק חטאת דם מימיו?" (ירושלמי, נזיר סוף פרק א). בכל המקומות שבהם מובא סיפור זה, הגמרא מבררת שבנזיר היה חושש יותר, מפני שנזיר תלוי בנדר, ואם מתחרט הנזיר על אורך נזירותו בגלל שנטמא, הוא עלול להביא חולין לעזרה, ולכך לא אכל, אבל שאר חטאות ואשמות אכל. אולם בהוה אמינא, הקשתה הגמרא, האם לא אכל שמעון הצדיק את אשם הנזיר בגלל שבא על חטא. והסביר הרא"ש: "משום דאתי על חטא, וגנאי הוא לאדם חשוב לאכול דבר שקרב על חטא" (פירוש הרא"ש על נדרים ט ע"ב). אמנם אין זו מסקנת הגמרא, אך היא מבררת עד כמה מורכב הדבר לכוהן הקדוש, העוסק ברזי העולם, ונמצא במקום המקדש, להיות שותף לחוטא. התורה גורמת לכוהן להיות תלוי בחוטא במידה רבה, הכהון לא יכול לבוא רק ממקום גבוה הוא לא רק נותן, הוא גם מקבל מהחוטא, הוא נוחל בארץ אצלו, הוא אוכל מתרומתו ומקורבניו. אחריותו של הכהון על כפרת החוטא היא מצות עשה, זו לא נדיבות הלב של כהן היוצא אל אחיו אלא מחוייבות גמורה, ואם יכוון לאכול מחוץ לזמנו של הקורבן או חוץ למקומו הוא מפגל את הקורבן, ואם עשה זאת במזיד הוא חייב בתשלום.⁸

ג. לשונות בחרדל – לאכול ולא לטעום?

הזרוע הלחיים והקיבה, כמו בשר הקודשים והתרומה, ניתנים לכוהן לאכילה. יש בהם דינים שונים, חלקם ניתנים לו כחולין חלקם כקודש, חלקם לא יכול להוציא מהעזרה, וחלקם מאכיל את אנשי ביתו ועבדיו,⁹ אך המשותף לכולם הוא היות הכהון נהנה ממעמדו, ממתנות

8. גיטין נד ע"ב: "הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבים". וכן פסק הרמב"ם (הל' חובל ומזיק ז, ד), ועיין גם בראב"ד (שם, ובבא קמא ה ע"א, לגבי מניית מפגל באבות נזיקין) ובתוס' (ע"ז עד ע"א ד"ה למעוטי) ועוד.

9. עיין תוספתא (חלה ב, ח), העתיקה הרמב"ם (הל' מתנות עניים א, א-יא): "שמונה מתנות מהם אין אוכלים אותן הכהנים אלא במקדש... וחמש מתנות אין אוכלים אותם אלא בירושלים... וחמש מתנות אין זוכין בהן מן התורה אלא בארץ ישראל". וכן בשאלה מי רשאי לאכלם, מפורט ברמב"ם, עיי"ש.

הציבור, כ"ד מתנות כהונה. האם התורה שזיכתה לכוהן מתנות אלה, הגבילה את אופן שימושו בהן?¹⁰ האם הכוהן האוכל מקרבנו של היחיד צריך באכילתו לבטא את מחויבותו הציבורית? המשנה דנה בשאלה, האם הכוהן צריך לאכול את מתנות הכהונה כמו שהן, או שהוא רשאי לבשל או להוסיף להם תבלינים להשביח את הטעם.

ובכולן הכהנים רשאים לשנות באכילתן לאכלן צלויין ושלוקין ומבושלין, לתת לתוכו תבלי חולין ותבלי תרומה דברי ר"ש. (משנה זבחים י, ז)

מאי טעמא? אמר קרא: למשחה, לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין.

(זבחים צא ע"א)

אכילתו של הכוהן איננה אכילת סיגוף, הוא אינו אוכל באופן שייקלט המזון בתוכו בלבד, מותר לו לטבל את האוכל, ולבחור איך לבשל אותו, הבשר צריך להיות ערב לחיכו, ודבר זה הוא דין תורה, כי היה מקום לומר: "דסלקא דעתך אמינא שהכוהנים צריכים שלא יאכלו אלא לשם שמים, ולכן לא יאכלו אותם במטעמים דרך תענוג" (לשון הכס"מ הל' מעה"ק י, י), אבל אין הדבר כך, "דודאי כמו שטוב לו ונהנה יותר, מצי אכיל להו"¹¹. כך למדה הגמרא את הביטוי "למשחה" המופיע בהגדרת נתינת מתנות הכהונה לאהרון ולבניו (במדבר יח, ח). ומסבירים חכמים שלמשחה פירושו גדולה, כפי שמושחים את המלכים לפני מלכותם,¹²

10. מצאנו בתוספתא (פאה ד, טז), העתיקה הרמב"ם (הל' מתנות עניים ו, יז): "מעשר עני - אין פורעין ממנו מלוה, ואין משלמין ממנו את התגמולין, ואין פודין בו שבויים, ואין עושין בו שושבינות". ואמנם רוב המפרשים מסבירים שהכוונה שבעל הבית לא יכול לפטור חובותיו מכסף או תבואה שצריך לתת לעניים, חובותיו כלפי נושיו לא ישולמו ממתנות עניים (כן כתב הטור יו"ד סי' שלא, וכן פירשו הפרישה על טור שם אות לה, והגר"א על שו"ע יו"ד רנג ס"ק יב), אבל המרדכי (בבא בתרא סי' תצז) בשם אבי העזריה הבין שהתוספתא מדברת על עני שקיבל מתנות עניים לאכילה, והוא אינו יכול להשתמש בהן לפרוע חובו, וכן פסק השו"ע (יו"ד רנג סע' יב), ולגבי הוצאת מתנות עניים מהארץ לחו"ל, גם המנחת חינוך (סי' תע"ד ד"ה ומעשר עני וד"ה ובמתנות עניים), ועיין ערוך השולחן (יו"ד רנג, כ), ודרך אמונה (על הרמב"ם הנ"ל). לפי זה, אדם שקיבל מתנות עניים לא רשאי אלא לאכול ולא למכור אותן או לעשות מהן תשלומי חובותיו, כיוון שקיבל זאת לאכילה ולשתייה דווקא.

11. לשון התוס' (חולין קלב ע"ב ד"ה אין נאכלין). הגמרא בחולין שם מביאה את דברי רב חסדא: "אמר רב חסדא: מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי ואין נאכלות אלא בחרדל". ומסביר תוס' שאין הכוונה לאלץ את הכוהן לאכול כפי שאין ערב לו, אלא לומר שהם צריכים להיאכל דרך כבוד וגדולה, ואם טוב לו צלוי בחרדל יעדיף כך. וכן כתב הרשב"א (שם ד"ה מתנות כהונה) ומוסיף: "וכל אחד לפי מה שהוא אוהב ונהנה יותר", וכן בריטב"א (ד"ה אמר רב חסדא), ומביא כך גם בשם הרמב"ן. וראייתם גם מחולין קלג ע"א, יעו"ש.

12. רשב"ם (במדבר יח, ח): "הרי הן לך כעין סימן שרים הנמשחים למלוך" ועיין ברמב"ן שם: "לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים". אולם עיין בהעמק דבר (כאן) שמחלק בין אהרון לבניו, שלאהרון זה לגדולה, ולבניו זה "חוק עולם", כלומר לבניו זה פרנסה כפי שמוכיח שם שהביטוי חוק עולם משמעו

כלומר אכילתו של הכהן היא בדרך כבוד, דרך מלכים, באוכל ראוי ומתאים לו, שנהנה ממנו כדרך מלכים. הזכות למתנות כהונה ניתנת להם כשכר על עבודתם ומסירותם למקדש, כפי שכתוב על שבט לוי: "ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבודתם אשר הם עובדים את עבודת אוהל מועד" (במדבר יח, כא), תמורת עבודתם (כפירוש הראב"ע שם) מקבלים הלויים את המעשרות. והכהונים האוכלים בשר הקודש, מכוח קדושתם ושייכותם אל יסוד הרוח שבישראל,¹³ מתרוממים באכילה זו להבאת כפרה ושלוש על ישראל. וזאת בדרך של אכילה, כשהאכילה היא לפי ניחוח טעמים, בחרדל ובצלי, והם נתונים כל הזמן באותה נקודה סותרת לכאורה, של לאכול לפי טעם החיך בלי לפגום בתחושת השליחות של "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים".

נדרשת מהכהנים עבודת שלמות מיוחדת, חיבור בין גופני אישי, ובין רוחני כללי וציבורי. הכהן אוכל כדרכם של מלכים למלא כריסם, וכולו קודש בהבאת כפרה לישראל, בשליחות היותר גדולה וחשובה שיש למעמד הכהונה בישראל.

ומזה תראה כי על ידי הכהן הגדול שהוא אחד, בזה נראה כי ישראל עם אחד, והיה אהרון מקשר ומאחד ישראל עד שהם אחד, ולכך היה אהרון רודף שלום... וכן היה אהרון מקרב את ישראל למקום על ידי הקרבנות שהיו עובדים אל הש"י ובזה היה מקרב אותם אל הש"י. (מהר"ל, דרך חיים א, יב ד"ה אבל¹⁴)

הכהן הגדול, שבאישיותו ובפעלו הוא מבטא את שבט הכהונה כולו, יוצר חיבור ואחדות בין ישראל לעצמם, ובין ישראל הקב"ה. הקורבן מחברים את ישראל להקב"ה ומנקים את הטעון ניקוי כדי שיוכלו ישראל להתרומם למדרגת חיבור להקב"ה, בתנאי שהם אחד בעצמם, וגם זה תחת אחריותו של הכהן להיותם שלמים ביניהם. אולי ניתן לומר שכשם שלחיבור בין ישראל להקב"ה צריך קורבן, כך לחיבור ישראל עם הכהן אנו זקוקים למתנות כהונה. כך מהווה הכהן הנקודה המחברת והמאחדת בין הקודש והחול, בין השכלי הנשמתי לרגשי החומרי, כלשונו של הרב:

הכהנים המה עומדים להאיר לעם, לחבר את טהרת הרגש עם השכל. ע"כ גם עבודת ה' שבמקדש, גם העבודה השכלית של ההוראה עליהם מוטלת... ולעומתם ניתן להם כ"ד מתנות כהונה מהעם, להורות שאמנם העם כולו שהרגש מתפשט בכללו הוא מחובר עם השכל, במה שע"י מתנותיו עומד אותו החלק המבריח ומחבר את הרגש עם השכל בעיסקו בתורה גם בעבודה, ומזה החלק

להתפרנס ממנו. וכן במלבי"ם (על פי הספרי אות כ), שתלוי בשאלה אם בני אהרון נמשחו או לא עיי"ש.

13. עיין מורה נבוכים (חלק ג פרק לט בתחילתו).

14. ועיין גם מהר"ל (נצח ישראל פרק נד ד"ה אבל).

יתעלה העם כולו. ע"כ יש תקווה באותם הכ"ד רתוקות של הכ"ד מתנות כהונה שעל ידן יוצא אל הפועל אותו החיבור הגנוז בכח האומה.
(עין איה, שבת פ"ב אות מא)

הרגש כלשונו מורגש ומוחשי יותר, וזהו הצד הגופני, וכנגדם מתנות הכהונה המחברות לכוהן גם את הצד הגופני עם השכלי. מה גבהה מדרגת הכוהנים, העוסקים באכילה מתוך רוממות של שליחות וכפרה, מה גבהה הדרישה מהם להיות ראויים לקומה גבוהה שכזו לעסוק באכילה שיש בה טעם מלכים, ולא להפסיק לחוש באותו זמן את תחושת השליחות, את כובד האחריות, את קדושת המקדש, להיותם בני אדם ומלאכים כאחד. ההכנה הראויה ליכולת כזו דורשת זמן, ועמדה רוחנית גבוהה, וקשה להישאר בה לאורך זמן לכוהן שאיננו כוהן גדול. כך מסביר הרב את מיעוט הימים שכל כוהן היה בפועל משרת בבית המקדש:

מה שכתוב בתורה (במדבר יח, כא) דמתנות כהונה 'חלף עבודתם באוהל מועד', ובעזרא (דברי הימים-ב לא, ד) 'למען יחזקו בתורת ה', צ"ל כיון דלא מצינו עבודתם בחילוק המשמרות ובתי אב כי אם ב' ימים בשנה,¹⁵ על כרחך צ"ל דעיקר המתנות כהונה, שההכנה להכין עצמו לעבוד ב' ימים בשנה צריך להחזק בתורת ד' כל השנה, להתחזק בדעת ויראת אלוקים. והיינו "למען יחזקו בתורת ה'". (מציאות קטן, אות רעט)

כדי להתרומם למדרגת קודש כזו, צריכים עבודה של שנה שבסופה שני ימי עבודה בבית המקדש. לפי זה, נוכל רק לשער ממרחק רב עד כמה גדולה ומרוממת היתה דמותו של הכוהן הגדול, שמציאותו היומיומית מחוברת אל הקודש ואל האומה כאחד. נוכל גם להבין כמה קלה היא הנפילה ממדרגה זו, שכן אין מדובר בתאוותנות לשמה, חלילה, אלא בנסיגה קלה ממדרגות עילאיות.

ד. נדב ואביהו – הקרובים הגדולים שביקשו משהו שלהם

במרכזה של יציאת מצרים, עומדת הציפייה להשראת שכינה קבועה בישראל, הציפייה למקדש.¹⁶ כך אומרים ישראל מיד ביציאתם ממצרים בשירת הים: "מקדש ה' כוננו ידיך" (שמות טו, יז), עוד בטרם בא הצינור להקריב קורבן, ישראל מבקשים השראת שכינה בישראל בדרך של קבע. ומשזכו ישראל למשכן, לאחר שנדבו וטרחו ועמלו בהקמתו זוכים ליום שבו הופיע בהם הרצון האלוקי וזכו לגילוי רצון ה' בהם:

15. הערת עורכי הספר מציאות קטן: כעולה מדברי הגמרא בתענית כ ע"א (שיש כ"ד משמרות) ושם טו ע"ב (שכל משמר מתחלק לבית אב) ורש"י שם ד"ה אנשי משמר, וד"ה אנשי מעמד, וכן בסוכה נו ע"א.

16. 'לקדמניות ולשלמות הננו מתגעגעים, והגעגועים הם געגועים אלוהיים, הפץ טמיר מלא חיים עזיזים מקוריים ממקור חיי עולמים. ממלכה ומקדש כהונה ונבואה" (אורות התחיה ה).

ויבוא משה ואהרן אל אוהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם. (ויקרא ט, כג-כד)

השמחה שבלבבות בני ישראל נובעת מרצונם לאותה הארת פנים מיוחדת מאת ה', כך הבטיח להם משה רבינו: "ויאמר משה זה הדבר אשר ציוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'" (ויקרא ט, ו). והנה זכו ישראל שיעשה הכל על פי רצון ה', ומיד זוכים לאש שיורדת מהשמים ומביאה לידי ביטוי את רצון ה' ממעשיהם. הנצי"ב ב"העמק דבר" מדייק בלשון הכתובים ומוצא תוספת מעלה בשמחת בני ישראל בירידת האש: בשעת הציווי של משה, לפני שמבטיח להם שיזכו להשראת שכינה עומדים איתו שם "כל העדה" – "ויקראו כל העדה ויעמדו לפני ה'" (ויקרא ט, ו), אולם במימוש ההבטחה כתוב: "וירא כבוד ה' אל כל העם" ואחר כך "וירא כל העם וירונו", לא רק העדה זכתה להשראת שכינה אלא כל העם:

אל כל העם – אפילו להדיוטים... והיינו משום דמשמעות העדה המה החשובים דוקא, כמש"כ לעיל... ומשום הכי אמר להחשובים: זה הדבר וגו' וירא אליכם, שנכספים לכך ותעשו הדבר אשר צוה ה' ותהיו ראויים לראות כבוד ה', אבל היתה חביבות השעה להוריד כבוד ה' גם לשאינם ראויים לכך. (העמק דבר, ויקרא ט, כג)

שמחת כלל ישראל, כמעמד הר סיני, שבו זוכים כולם לראות התגלות כבוד ה', **שמחת ההמון**, מביאה את ישראל לשמחה וליראה: "וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם" – אונקלוס מתרגם "ושבחו" כלומר ישראל מהללים את ה' בדברי שבח, ובספרא¹⁷ מופיע שאמרו את פרק ל"ג בתהלים "רננו צדיקים בה'", אמנם גם יראת ה' מופיעה בהם מגודל המעמד, ולכן נופלים על פניהם. אל מול שמחת העם כולו עומדים הכוהנים, אהרן ובניו, שדרכם באה לישראל אותה מעלה, הם חתני השמחה לכאורה, אהרן הוא המקריב והמברך אבל אין זה מספיק לנדב ואביהו שרוצים משהו אחר:

ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטורת, ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא ציוה אותם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'. (ויקרא י, א-ב)

נדב ואביהו, אנשי מעלה מיוחדים, מעלת בני אהרן נדב ואביהו מתבררת מתוך דברי משה אל אהרן בביטוי "בקרובי אקדש" (שם פסוק ג'), ומסביר רש"י (שם) בבחירי. היותם של

17. מדרש תורת כהנים (על פסוק כד), וכן מופיע ב'תורה שלמה' (ויקרא ט אות סו) בשם ברייתא דמסכת מידות.

בני אהרון קרוביו – בחיריו של הקב"ה¹⁸ היא סימן גדול למעלתם. וכך גם הצער האלוקי על מותם:

בכמה מקומות נכתבה מיתת נדב ואביהו, מלמד שהיה צער לפני המקום עליהם
שהיו בני אהרון חביבים (במדבר רבה, פרשה ב, כג)

כתרים רבים נקשרו בבני אהרון, נקראו: "כהניא רברביא" שמשמעו כוהנים גדולים¹⁹ (תרגום יונתן לויקרא טז, א), "לפי שהם חייבים לפרוע חוב אדם הראשון וקין בנו, לפי שמימותם לא נמצא כמותם" (צרוור המור, ויקרא י, ג), "והם מיודעיו של מקום, אינם יכולים להתגבל בגבולים, גדולים ממשה ואהרון" (אורות הקודש, ג עמ' שס), ועוד.²⁰ חביבותם וקירבתם, בדור שבו משה ואהרון נמצאים, בתוך דור דעה, מבררת שאכן צער גדול לעולם כולו על מות שני גדולים אלה, וכך אומר משה לאהרון ובניו אלעזר ואיתמר: "ואחיהם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'" (ויקרא ט, ו), יש שראו בכך ציווי: "כנראה שמחוייב כל איש ישראל לבכות עליהם כמ"ש בזה"ק אחרי".²¹ גדול החיסרון במיתתם עד כדי צער לאומי גדול בעת שהיה מיועד להיות שמחה.

חז"ל דרשו בפנים רבות מה היתה נקודת חטאם, ולמרות שהכתוב מציין בפירוש "ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא ציוה אותם", דרשו חז"ל כמה דרשות בסיבת חטאם ומותם²²: שהורו הלכה בפני רבם (עירובין סג ע"א), שהיו שתויי יין, והיו מחוסרי בגדים, ונכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים, ולא נשאו נשים (ויקרא רבה, פרשה כ, ט-י) ועוד. אמנם

-
18. ילקוט הראובני (על הפסוק ויאמר משה אל אהרון): "נדב ואביהו בלחודייהו שקולין היו נגד ע' סנהדרין דהוי משמשין קדם ה' ובג"כ מיתתהון כפרה על ישראל וע"ד כתיב ואחיהם כל בית ישראל יבכו את השריפה... דהנהו תרי לא אשתכחו כוותיהו בישראל", על פי הזה"ק (אחרי ע ע"א).
19. האם היו בני אהרון כוהנים גדולים? לכאורה נחלקו הראשונים בכך, אין כאן מקומו ועיין תורה שלמה לפרשת תצוה (פרק כח אות קג), לגבי המעיל: "והיה על אהרון לשרת ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות", ובתנחומא ישן (אחרי מות, ז) שזה היה חטאם של בני אהרון שנכנסו בלא מעיל, ולכאורה הדיוט אינו צריך מעיל? עיין בהרחבה בהערה קג ובמובאות שם.
20. עיין רבנו בחיי (ויקרא י, ב), על פי הירושלמי, שנקראו צדיקים, ועיין אור החיים תחילת פרשת אחרי מות שהיו קרובים לה' יותר ממשה ואהרון, ועיין פרי צדיק אחרי מות אות ב) "שהם היו אז במדרגת כהן גדול ביום הכיפורים", ועוד.
21. שפת אמת (שמיני תר"מ ד"ה בפסוק ואחיהם), בשם הזה"ק (ח"ג נו ע"ב).
22. ואין כאן המקום להאריך בעניין זה אך נזכיר כי השפתי-חכמים על רש"י (ויקרא י, ב) כתב שלשון הכתוב "אש זרה אשר לא ציוה אותם" איננה סיבת חטא, אלא "להודיע שמעצמם התנדבו בו" ועוד כתב: "מפני שהחטא שעשו ביום הזה לא היה בו כדי להמית" ולכן מבאר שאכן נידונו בגלל שהיו שתויי יין ועוד. ובגור אריה כאן: "מפני שאותו אש שהקריבו הורו הלכה בפני משה רבם נקרא אש זרה, דכיון דהוא הלכה בפני משה רבם היה אותו אש זר לפני ה', ואינו אש של קטורת".

האחרונים מצאו מכה משותף לשורת החטאים המוזכרים במדרש המתיישבים עם המופיע במפורש במקרא:

אין ספק שכוונתם היתה רצויה, שהרי הם קרו: "אף הם בשמחתם כיון שראו אש חדשה עמדו להוסיף אהבה על אהבה". אך עובדה היא בא בשעה שהאומה זכתה לגילוי קירבת ה', הרי הם חשו צורך בקרבן מיוחד משלהם. ומכאן שלא פיעמה בליבם רוח נכונה של כהונה. כהני ישראל בטלים בכלל האומה. אין להם מעמד משלהם. כל עצמם – שהם עומדים בקרב עמם, ומכאן מעמדם לפני ה'. נמצא שעצם קריבתם היה בה משום חטא. (רש"ר הירש, ויקרא י, א)

הפגם היסודי היוצר גם פגמים נלווים, הוא הרצון הקדוש של נדב ואביהו, הגדולים שבישראל, לרגשי קודש עליונים,²³ שלא בשליחות האומה. במקום להיות שמחים בהופעת השראת שכינה על ישראל, הם שאלו את עצמם – ומה איתנו? כל ההשגות הרוחניות ניתנו בזכות ישראל ובעבורם, זוהי מהותה של הכהונה, הרצון לאיזשהו מעמד אישי ביחס לקרבת אלוקים של כלל ישראל, הוא פגם מהותי בכהונתם. ומשלא באו מתוך שליחות הכלל, לא הקפידו על מה שמחייב את הכלל בבואם אל הקודש. יש דרך להתקרב היא תלויה באומה ובמצוותיה, משלא באו בשם האומה לא באו במצוותיה, ונענשו.

מות בני אהרון מוזכר בפתיחת מעשה הכהן הגדול ביום הכיפורים, ושם מצווה אהרון: "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת אל פני הכפורת ולא ימות..." (ויקרא טז, ב). כלומר אהרון לא בא לקודש הקודשים אלא ביום הכיפורים לבדו. ומסביר זאת הכלי-יקר שם:

ואומר אני שטעם איסור ביאתו שמה תלוי בחטאת העם כי עונותם מבדילין בינם לבין אלהים וקלקולם מונע גם ביאת הכהן, כי אשמת העם תלויה בו...הורה שלא זכה לקריבה זו כי אם מתוך בני ישראל וכשישראל אינן זוכין גם הכהן התלוי בהם אינו זוכה לראות פני שכינה כי אם ביום הכיפורים שכל ישראל נמשלו ביום ההוא למלאכי השרת... (כלי יקר, ויקרא טז, ב)

החיסרון שהביא לאסון כה גדול ביום הקמת המשכן, הוא אותו בירור שאין מעלה פרטית בכהונים אפילו הגדולים והמשיגים שבהם אלא מתוך רוח שליחותם לאומה,²⁴ מדרגתם הגבוהה של נדב ואביהו לא חסכה מהם את הדין כשבקשו כהונה בלא שליחות, מעלה ולא בשביל ישראל.

23. עיין אורות הקודש (חלק ג עמ' שס)

24. עיין גם נתיבות שלום (אחרי אות א).

ה. "ובקשתם גם כהונה" – מי רוצה להיות כוהן, ומדוע?

"הנטיה ליסוד הכהונה היא נטיה קבועה באדם, נובעת היא ממעמקי הרגשתו הפנימית"²⁵ – טבע האדם לשמוח ולרצות שיהיה לו כוהן. הוא מבקש שתהיה הקדושה נמצאת ומופיעה בדמות מעמד הכהונה. לעיתים הרצון הטבעי הזה מביא את האדם לרצות להיות כוהן בעצמו. הכוהן הוא איש חשוב ומכובד בישראל, אנו מצווים כלפיו במצוות "וקידשתו"²⁶ – לתת לו עדיפות וקדימות בעניינים שבקדושה, ובעניינים אחרים. גודל מעמדו וחשיבותו של הכוהן שיסודה הוא בקרבתו אל הקודש, בהיותו חלק מבית המקדש, באכילתו בשר קודשים, בהיותו פרוש ופטור מענייני חולין, יוצרת כלפיו גם קנאה, וגם רצון לזכות לתפקידו ולמעמדו המיוחד.

לעיתים, הרצון להיות כוהן מגיע ממקומות קטנוניים של כבוד חיצוני ומעמד בקהילה, ולעיתים נובע מנפש גדולה שמבקשת לזכות, ולו פעם אחת, בקרבה אל הקודש פנימה, עם הסיכון הגדול שבדבר.

שוב מעשה בעכו"ם אחד שהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול סופר שהיה אומר: "ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד" (שמות כח). אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול. אמר אותו עכו"ם בעצמו: אלך ואתגייר בשביל שישימוני כהן גדול. (שבת לא ע"ב²⁷)

הגוי שעבר מאחורי בית הכנסת, קיווה שיוכל לזכות בבגדים מהודרים, רצה שהציבור ייתן לו מלבושי כבוד. הוא ביקש להתגייר מטעמי כבוד וגדולה אישיים, וגם היה בטוח שהוא יכול לזכות בזה לו רק יתגייר.²⁸

והנה זה הנכרי לא הלך לדרוש את ה' מחפץ לב והלך נפש, כי אם מקרה נזדמן לו, שעבר אחורי בית הכנסת ושמע קול סופר. גם המקרה לא הצליחו, להעמידו על נקודה שהיא באמת יסודית ואמיתית כי אם הוברק לפניו ברק חיצוני של מלבושי כהן גדול וכבודו החיצוני. (עין איה, שבת שם אות קמג)

אמנם היו גדולים ממנו, גם בתוך ישראל, גם משבט לוי, שרצו לזכות לכהונה, מתוך רצון לקרבת אלוקים, ומתוך ציפייה לעונג רוחני מיוחד. לא הבגדים הרשימו אותם אלא התוכן שבגדים אלה משפיעים על לובשם. הזכות לקרבת אלוקים והשפעתה על האדם,

25. אורות (ישראל ותחייתו ד).

26. ויקרא (כא, ה), ודרשו בגמרא: "תנא דבי רבי ישמעאל: וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון" (גיטין נט ע"ב).

27. מופיע בשינויים גם בבראשית רבה (פרשה ע ס"ה), ובאבות דרבי נתן (פרק טו משנה ג).

28. באבות דרבי נתן (פרק טו משנה ג), מופיע ששמאי הזקן שאל אותו: "אין כהן בישראל? ואין לנו כהנים גדולים שישימשו בכהונה גדולה – אלא גר הקל הבא במקלו ובתרמילו, ויבוא וישתמש בכהונה גדולה?".

התרוממותו לגובה רוחני חי, ומלא עוצמה נפשית,²⁹ רוממות שכלית והשגה מיוחדת, הם הביאו נפשות אלה לבקש כהונה. וחלקם אף סיכנו את חייהם עבור זה.

כך נוהגים מאתים חמישים מקריבי הקטורת המצטרפים אל קורח, וכולם "נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם" (במדבר טז, ב), ובטענת "כולם קדושים" הם מבקשים לזכות בכהונה, תגובת משה רבנו מדודה מאד, הוא אכן מציע להם להקטיר קטורת, ועל ידה ייבחנו אם רצויים הם לפני ה' או לא:

אמר להם: בדרכי הגויים יש נימוסים הרבה ואין כולם מתקבצים בבית אחד. ואנו אין לנו אלא ה' אחד, ותורה אחת, ומשפט אחד, ומזבח אחד, וכוהן גדול אחד, ובית המקדש אחד, ואתם מאתים וחמישים איש מבקשים כהונה גדולה? אף אני רוצה בכך... הרי לכם תשמיש החביב מן הכל היא הקטורת, חביבה לפני הקב"ה מכל קרבנות, וסם המות (נתן להם בתוכו) שבו נשרפו נדב ואביהו. לפיכך התרה בהם, והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש. וכי אין אנו יודעין שמי שיבחר ה' הוא הקדוש? אלא אמר להם משה: הרי אני אומר לכם שלא תתחילו בנפשותיכם (שאתם) חמישים ומאתים איש שאתם מקריבים, מי שיבחר בכם יצא חי וכולם אובדים.³⁰ (מדרש תנחומא, קרח ה)

אותם נשיאי עדה, אנשי שם, יודעים היטב מהו הסיכוי שדווקא הם ייבחרו לכהונה גדולה, וברור להם מהו הסיכון אם לא ייבחרו, ודוגמת נדב ואביהו נמצאת לפניהם, ולמרות כל זאת הם הולכים ומשתתפים בניסיון שנוטל מהם את חייהם. והמדרש אכן שואל את השאלה:

רב לכם בני לוי – הרי אמרתי לכם דבר גדול. לא טפשים היו, שכך התרה בהן וקיבלו עליהן ליקרב? הם חטאו על נפשותם, שנאמר: את מחתות החטאים האלה בנפשותם. (תנחומא שם)

ומכיוון שבוודאי לא היו טיפשים, איך נסביר את ריצתם להקטיר קטורת עם כל ההשלכות המבוארות להם היטב? פתחנו את הפרק הזה מתוך הבנה שאין לנו – לקטנותנו – שום הבנה או מושג באותה תחושת רוממות ועונג רוחני שיש למי שזוכה להקריב ולהקטיר לפני ה' במשכן. העולם שלנו גס מדי ורחוק מכדי לטעום משהו מאותו צוף רוחני שאנחנו יודעים שקיים אך אין לנו מגע אליו. הרמב"ם, בהגדירו את מצות אהבת ה' בספר המצות (מצוה ב) לא מסתפק בציווי לאהוב את ה', אלא מוסיף: "עד שנשיגהו, ונהנה בהשגתו תכלית ההנאה,

29. עיין מורה נבוכים (ח"ב פרק מה), שם מסביר הרמב"ם כיצד ניכרת הופעת נבואה או רוח הקודש, או רוח ה' על אדם, וכיצד היא מעצימה את כוחותיו הגופניים והרוחניים.

30. מופיע גם ברש"י (במדבר טז, ו), ובהרחבה ברבנו בחיי שם: "הקריבו אתם הקטרת שיש בו עונש מיתה בידי שמים לזרים, שעל זה אמרה תורה: 'והזר הקרב יומת'. ואם אתם ניצולים מן העונש, אז אודה לדבריכם שאין הקב"ה מקפיד בין שבת לשבת, ואינו מבדיל בין איש לאיש".

וזאת היא האהבה המחוייבת". יש עונג רוחני צרוף באהבת אלוקים, וכל שכן בקרבת אלוקים בעומדו בקודש עם קטורת לפני ה', וכפי שהרחיב הנצי"ב (פירושו לשיר השירים ו, ה).³¹

כשהעונג הרוחני הוא המטרה ולא הדרך, מאבד הכוהן את נקודת שליחותו. הוא כבר לא שליח ה' לכפר על ישראל, ולא שליח האומה להביא את תשובתה לפני ה', הוא בעולם רוחני מרומם משלו. ואף על פי שזו מדרגה אישית גבוהה, אין זה מייעודי הכהונה, וסופה התרשלות בעשיית המצות עד כדי אש זרה, ועד כדי חטאים בנפשותם. הרצון להיות כוהן צריך להיות נובע מתוך החיבור לכלל ישראל, מתוך הרצון להעמיד את העם על נקודת התוכן הגבוה שבו, לטהרו, ולהביאו למדרגתו הנכונה.³²

ו. חטא בני עלי

מעמדו הרם של עלי הכוהן, המשמש גם כשופט גם ככוהן גדול גם כאב בית דין,³³ מעמד הבא לו מתוך מדרגתו הגבוהה: "ועלי הכהן ישב על הכיסא על מזוזת היכל ה'".³⁴ בדרך כלל אין יושבים בעזרה, אלא מלכי בית דוד בלבד,³⁵ אבל זכה עלי לשבת במקום הכי קדוש בישראל, על הפתח של מזוזת היכל ה'. ודווקא לאור מדרגתו הייחודית של עלי בולט כל כך העונש הגדול שבא על ביתו:

הנה ימים באים וגדעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך מהיות זקן בביתך. והבטת צר מעון בכל אשר ייטב את ישראל ולא יהיה זקן בביתך כל הימים... והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכול פת לחם.

(שמואל א', ב לא-לז)

-
31. מובא גם בדבר העמק (למלכים א). ועיין נועם אלימלך (לפרשת קורח) שכתב: "כי תשוקתם היה לכהונה גדולה ולהקטיר קטורת לפני ולפנים... לכן היו מתאווים אל העובדא הזאת", ועיין מציאות קטן (אות רפ), שמבאר שהשגות רוחניות גדולות באו מתוך אכילת תרומות וקודשים.
32. את אותה תופעה אנו מוצאים גם בבית שני - כאשר מתמנים כוהנים גדולים כל שנה, וברור שכל הנכנס לקודש לא גומר שנתו, ובכל זאת תמיד היו שרצו ליכנס לפני ולפנים בידעם שימותו.
33. "ועלי הכהן - שהיה כהן גדול, יושב על הכיסא - שהיה מלך, על מזוזת היכל ה' - שהיה אב בית דין" (מדרש תנחומא פרשת שמיני אות ב. ואגדת בראשית מא).
34. שמואל א' א, ט. ועיין במושיע חוסים לרמ"ד וואלי (על הפסוק שם): "לפי שעלי הכהן הגדול היה גם גדול הדור... והכתוב מעיד על גודל ענוותנותו וחסידותו של האיש הזה, שהיה יושב על היכל מזוזת ה'".
35. ובמדרש (סוטה מ ע"ב; יומא סט ע"ב), ועוד ובמדרש שוחר טוב (על תהלים א) כתב: "למי היתה שיבה? הוי אומר לכהן גדול. שנאמר: ועלי הכהן ישב על הכיסא".

גדיעת זרוע בית עלי והוצאתם מהכהונה התקיים בימי שלמה המלך: "ויגרש שלמה את אביתר מהיות כוהן לה' למלא דבר ה' אשר דיבר על בית עלי בשלה" (מלכים א' ב, כז).³⁶ מבית עלי יצאו גם כוהני נוב, עיר הכהונים שבה נהרגו שמונים וחמישה כוהנים ונשאר רק בן אחד למשפחת אביתר. אולם לא די בכך שגורשו מן הכהונה, אף נגזר עליהם עוני ומחסור לדורות ארוכים: כך מספרת הגמרא שרבי יוחנן ניסה לסמוך שני תלמידיו רבי חנינא ורבי הושעיא ומשלא הצליח והצטער על כך, אמרו לו שלא יצטער, שכן הם מבית עלי, שקבלה היא שאין נסמכים ממנו (סנהדרין יד ע"א). והגזירה הקשה מכול היא מיתתן כשהם צעירים, שניכרה גם בתקופת התנאים,³⁷ כדברי המדרש שרבי מאיר ראה במקום ושמו ממלא³⁸ ויש בו רק צעירים ואין שם זקנים, ואמר להם: "תאמר מבית עלי אתם?³⁹ ויעץ להם לעסוק בצדקה, ואף בדורות האמוראים מצאנו: "רבה ואביי מדבית עלי קאתו", ולפיכך נפטר רבה צעיר כבן ארבעים (יבמות קה ע"א). עונשם הכבד והחריג של בני עלי מעורר אותנו לברר, מה היה חטאם הגדול שנידונו לדורות לגירוש ועוני ולמוות מוקדם, מה היה עומק החטא הגורם לעונש כה גדול?

חטאם של בני עלי כתוב במפורש במקרא (שמואל א' ב, יב-יח): בני עלי חטאו בבהלה לבשר.⁴⁰ כשבא ישראל לשילה להביא קורבן שלמים,⁴¹ היה לכוהנים "חוק" כלומר נוהג שהם הנהיגו אותו, שבעוד הבשר מתבשל בסיר, בא נער הכוהן עם מזלג בעל שלוש שיניים ודוחף בסיר ומעלה חלק גדול יותר מחלקו של הכוהן המיועד לו, כלומר לקחו הכהונים יתר על חלקם.⁴² וזאת עשו בכח, "בדרך אלימות על ידי עבדים מתפרצים" (מלבי"ם). אולם הכתוב מעיד עוד כי בני עלי לקחו חלקם לפני שהוקטר החלק לגבוה, וזה אסור. "לפי שאין אהרון

36. אמנם בסדר עולם (פרק יד), ומביאו רש"י (שמואל ב' טו).

37. ומסביר בספר עיקרים (מאמר רביעי, יד), שבדבר שיש בו חילול ה' וגרימת חטא אל הרבים הרואים ימשך העונש גם על הבנים אחר כך.

38. ועיין בבא בתרא (קלו ע"ב), על הביטוי: "משום דאתו ממולאי אמריתו מילי מוליאתא", ואת הביטוי "מילי מוליאתא" הסביר הרשב"ם שם: "דברים כרותים שאין בהם ממש", ועוד כתב (ד"ה ממולאי): "זעל שם מקומן נקראו בני עלי ממולאי".

39. בראשית רבה (פרשה נט, א).

40. לשון הרי"ף בעין יעקב (על שבת נה ע"ב): "שהיו להוטים אחר גרונו לומר תנה בשר לצלות", וכך מסביר את סיבת עיכובם של הנשים היולדות המביאות קן תורים שאין בו חלק לכוהן - ולכן לא הזדרזו בקרבן.

41. הפסוק אומר: "כל איש זובח זבח" ובפשטות מדובר על קורבן שלמים שיש לכוהן בו חלק ולבעלים חלק, כך הסביר הרד"ק (לפס' יג), וכן המצודות דוד, שסתם זבחים הכוונה לשלמים (דעת מקרא).

42. כדברי המלבי"ם והמצודות, או שלקחו חלק מחלק הבעלים שלא שייך להם ובוזה גזלו את חלק ישראל, כדברי הרד"ק לפסוק יג.

ובניו זכאין בחזה ושוק אלא אחר הקטר חלבים" (ילקוט שמעוני רמז פו).⁴³ האופן שבו לקחו בני עלי את חלקם ומעבר לחלקם, היחס לציבור שבא לבית ה' להביא קורבן ולהתקרב, האלימות של: "ואם לא תיתן ולקחתי בחזקה", היא תוצאת מעמד המיוחד והשררה שלהם. שפל מוסרי גדול אליו נפלו בני עלי, שגורם נזק גדול בכל האומה:

רוח העז שלא כראוי אשר התראה כמשכן שילה, השפלת רגש המוסר, היושר והחמלה, הקשחת הלב מענייני העם, מצרכיו ורגשותיו, ע"י הסדר של חוזק היד והזרע, המתגלה בחזקתם של כהנים הבאים להתנשא בתור נושאי משרה חזקי יד, הרס את המשטר, הרחיק את המוסר הטהור המפעם בכל לב טהור מעל מושג עבודת הקודש (עין איה, שבת נה ע"ב אות נג)

מצאנו גם בכוהנים אחרים התנהלות מכוערת ואלימה הנובעת מתפיסת שררה וכח, כך מתארת הגמרא את הכהנים הגדולים מבית ישמעאל בן פיאכי: "אוי לי מאגרופן, שהם כוהנים גדולים, ובניהן גזברין, וחתניהם אמרכלין, ועבדיהן חובטין את העם במקלות" (פסחים נז ע"א). אבל אצל בני עלי אנחנו שומעים בהמשך הכתובים שאין זו רק תאוות בשר ללא גבול או רצון לכח ושררה, מצאנו חטאים חמורים יותר: "ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל, ואת אשר ישכבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד" (שמואל א', ב, כב). לשון הכתוב כאן חמורה, לא רק שאכלו יתר על חלקם, ולקחו חלקם לפני חלק גבוה, שאלו לכאורה עבירות קלות יחסית, שהרי לא אכלו זאת בטומאה, לא פיגלו את הקורבן, לא אכלוהו חוץ למקומו, רק שאכלו יותר, וקודם הזמן. אך כאן מאשים אותם הכתוב באיסורי עריות החמורים. יש שדרשו זאת כפשוטו – על פי דברי חז"ל "אמר רבי יוחנן בן תורתא: מפני מה חרבה שילה? מפני שהיו בה שני דברים: גלוי עריות ובזיון קדשים" (יומא ט ע"א), וכך הביא גם רש"י כאן (פסוק כב).⁴⁴ אולם כבר שם מסבירים חז"ל שהעיכוב שעייכבו הכהנים את הנשים מלחזור הביתה נחשב להם כאילו שכבו אותם.⁴⁵ בני

43. "תני רבי שמעון בר יוחאי: אמר להם הקב"ה: מפני מה אתם אוכלים שיירי מנחה ומניחין את הקומץ לזבובים, ומפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחי את החלבים שטוחים בחמה? מה ישראל אומר לו: יבוא ויזרוק את הדם ויקטיר את החלבים ואחר כך יקח את הבשר. ומה הכהן אומר להם: הדם אינו זורק, והחלבים אינו מקטיר תנה בשר לצלות לכהן" (ילקוט שמעוני, שם).

44. וכן מצאנו בגמרא (פסחים נז ע"א): "תנו רבנן ארבע צווחות צווחה עזרה: ראשונה צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ה'... וכתב שם רש"י (ד"ה שטימאו): "שטימאו כדכתיב אשר ישכבון את הנשים" – כלומר שרש"י הבין זאת כפשוטו, ועיין מהרש"א חידושי אגדות שם שאומר שהיה ניתן לפרש שטימאו בחילול הקודשים, עיי"ש.

45. "כי לקיחת האישה מן הבעל נחשב שכיבה, דאין שכיבת אשה רק כאשר לוקחה אליו. ואצל אדם גדול כמו שהיו חפני ופנחס כוהנים לה', ומכ"ש שהיו עושים זה לכל נשי ישראל, ובפרט כאשר הביאו קרבנם לטהר לבעלם, והם לקחו הנשים מהם שנחשב דבר זה שכיבה וחיבור לנשותיהם" (מהר"ל, חידושי אגדות, שבת נה).

עלי לא הזדרזו להקריב את קורבן היולדות, וגרמו להם עיכוב, שמנע מהם לחזור לבתיהם, ולבעליהן, ולכן נחשב להם כאילו עברו על איסור עריות החמור.

לאחר העיון בכתובים, בחטאי בני עלי, לכאורה עולה כי העונש הוא רב מאד ולא יחסי לחומרות העבירות, בוודאי לפי חז"ל שהעיכוב של הנשים הוא היה חטאם בפועל, הרי שחטאם הוא בעיקר באכילת יתר, וזלזול בבאים למשכן שילה, בהתנהלות אלימה ומרושעת, אך לא בעבירות קודשים החמורות? ועוד: לא מובנת לכאורה הבהלה של בני עלי לבשר, לוקחים בשר בחזקה, ובכמות יתירה ולפני הזמן, מהו הבולמוס הזה לבשר, הרי באוהל מועד יש להם בשר כזה מדי יום? העולים מכל ישראל להביא שלמים ותודה ובכור ומעשר בהמה, וקורבן חטאת ואשם ועוד, האם חסר באוהל מועד בשר? ומי שיש לו בשר בסלו כל יום מדוע ימהר לקחת עוד ועוד בשר?

הביטויים בכתוב כלפי חטאי בני עלי הם מהחמורים ביותר: "ובני עלי בליעל לא ידעו את ה'" (פס' יב), "ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי ניאצו האנשים את מנחת ה'" (פסוק יז), וחמורים עד כדי כך שנמנעת מהם התשובה:

ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם. (שם, פסוק כה)

ואמר כי חפץ ה' להמיתם על דרך (שמות ט, יב) "ויחזק ה' את לב פרעה", שלפשעיהם ראה האל יתברך להענישם ושערי תשובה ננעלו לפניהם.

(ר"י אברבנאל, שם⁴⁶)

עצם ההשוואה בין חטאי בני עלי, לפרעה מלך מצרים שנמנעה ממנו התשובה, מבררת בפנינו עד כמה חמור חטאם בעיני ה'.⁴⁷ אולם מתוכחתו הרפה של עלי לבניו,⁴⁸ ומכך שלא

46. ועיין ברד"ק, שגם הוא השווה בין חטאי בני עלי לחטא פרעה, אולם רש"י לפסוק כה הביא את דברי חז"ל (במדבר רבה יא, טו), שמחלק בין לפני גזר דין לאחרי גזר דין, וכיוון שנגזר כבר דינם לא הועילה, ולא ניתנה להם האפשרות לתשובה, אך קודם גזר דין הייתה התשובה פתוחה בפניהם. וברמ"ד וואלי הסביר שזהו ההבדל בין רשע גמור לרשע שאינו גמור, ובני עלי נחשבו לרשע גמור. ובהערה לדברי הרד"ק והר"י אברבנאל עיין בספר משבצות זהב כאן בפירושו לשמואל, שמעיר על כך מדברי הרמב"ם (ו, ג) שהביא כמה וכמה דוגמאות לאנשים שנמנעה מהם התשובה ולא מזכיר את בני עלי.

דרך אחרת מופיעה בדברי ר"מ אלשיך כאן, כלשונו: "והנה כתבנו שאין דברי המוכיח עושים רושם במי שנאמרים לו אם יש אשמת דבר על המוכיח" כלומר סיבת אי השפעת תוכחת עלי על בניו, היא שהוא לא נקי מכך לגמרי. ועיין משבצות זהב כאן.

47. והנצי"ב (בדבר העמק על שמואל כאן) כתב: "זאע"פ שאין כך מידתו של הקב"ה החפץ בתשובה יותר מבעונש, מכל מקום בבני עלי שהיה חטאם בבזיון קודשי ה', רצה הקב"ה להראות חומר מקדש וקדשיו" (וראה מטיב שיר - פירוש הנצי"ב לשיר השירים פרק ה, יד).

48. כך מסבירים המפרשים את פתיחת התוכחה לבני עלי במילים: "ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון בניו לכל ישראל" (שמואל א' ב, כב) - "אמר זה להודע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנותו

עשה מעשה להעבירים מכהונתם, או להוכיחם באופן בוטה יותר, אנו למדים שגם להם לא היה ברור עד כמה חמור המעשה, והיו רואים בו רק קלקול בהתנהלות.

אבל הכתוב רואה בכך פגיעה במהות הכהונה, הפגיעה החמורה של בני עלי בקודשים ובמשכן איננו רק דפוס התנהגות תאוותני ואלים, אלא חוסר הבנה מהותי, ותפיסה מעוותת של עצם תפקידם ככהנים. כך כשמוכיח איש האלוקים את עלי הוא פותח ביסוד בחירת שבט לוי לעבודת המשכן:

כה אמר ה' הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה. ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן לעלות על מזבחי להקטיר קטורת לשאת אפוד לפני ואתנה לבית אביך את כל אשי בני ישראל. למה תבעטו בזבחי ובמנחתי אשר צייתתי. (שמואל א' ב כו-כז)

איש האלוקים פותח את תוכחתו מההתחלה: יסוד בחירת שבט לוי. לומר לך שהחטא של בני עלי הוא בגידה בתפקידם ככהנים בני לוי. לא נוכל להסתפק בכך שהתנהגותם מרחיקה את הציבור מהמקדש, גם לא באלימות הכהנים כהתנהגות לא ראויה למשרתי ה', זו לא רק בעיה של חילול ה' בפעולותיהם אלה מדובר בחוסר הבנתם את מטרת הכהונה ויסוד מעמדה. אולם למרות מציאות חטאם של בני עלי המופיע בכתוב בפירוט ובפירוש אומרת הגמרא בשבת לכאורה את ההיפך:

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן: כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה. שנאמר: ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'. (שבת נה ע"ב)

אמנם כלל הוא: "וכך היה מקובל אצל חז"ל, שכל מה שיכולים להרבות בשבח מעשה הצדיקים, ולהפך בזכותם, ולהכריע כף המאזנים לטובתם, יעשו כן תמיד להשתדל להצדיקם בכל האופן האפשר. ומזה הסיבה אמרו חז"ל... כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה" (מהר"ץ חיות, מבוא התלמוד פרק כ). אולם איך יתיישבו דברי חז"ל אלה עם פשט הכתובים, ובעיקר עם העונש החמור לדורות, שנענשו בני עלי? אם לא חטאו מדוע נענשו באופן כה חריף?

לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושים בדברי הכהונה" (רד"ק שם) או כדרכו של הר"י אברבנאל: "הנה הודיע הכתוב שהיה עלי זקן מאד כדי לתת התנצלות וטענה מספקת בעדו, למה לא היה מייסר בניו, ואיך לא היכם בשוטים, ולמה לא דיבר להם דברי ריבות אחרי היותם מחללים את כהונת ה'" (שם). כוונתם לדברי עלי המתבטאת במילים: "אל בני כי לוא טובה השמועה אשר אנוכי שומע מעבירים עם ה' אלה" (שם כד), ולא בדברים דוגמת דברי איש האלוקים לעלי.

ו. אביי רוצה לחטוף מתנות כהונה?

הרצון לחטוף קודשים, והמרדף אחרי הזכות לאכול בשר קודשים איננו זר גם לגדולים בדורות מאוחרים, ואולי אף נחשב אצלם כמעלה. דורות ארוכים אחרי בני עלי נבחנים בזה חכמי ישראל:⁴⁹

אמר רבה: בדיק לן רב יוסף: האי כהנא דחטיף מתנתא חבובי קא מחבב מצוה או זלזולי קא מזלזל במצוה? ופשטנא ליה: ונתן – ולא שיטול מעצמו. אמר אביי: מריש הוה חטיפנא מתנתא אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה, כיון דשמענא להא, ונתן ולא שיטול מעצמו, מיחטף לא חטיפנא מימר אמרי הברו לי. וכיון דשמענא להא דתניא: ויטו אחר הבצע ר' מאיר אומר בני שמואל חלקם שאלו בפיהם, מימר נמי לא אמינא ואי יהבו לי שקילנא. כיון דשמענא להא דתניא: הצנועים מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקים. משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי יומא דכיפורי. (חולין קלג ע"א)

דורות אחרי בני עלי, וגם צאצאיהם נבדקים בשאלת היחס למתנות כהונה:⁵⁰ האם ראוי שהכוהן ירדוף אחריהן, ובחטיפתו את מתנות הכהונה מראה הוא עד כמה הן יקרות בעיניו, וזו מעלה. או שחטיפת המתנות מאת התינוקות הנושאים אותם אל הכוהן⁵¹ היא ביטוי לגאוותו,⁵² אין הוא מניח לישראל להביא אותן אל הכוהן, ולהחליט למי יינתנו המתנות,

49. בדברי הגמרא שנביא מחלוקת גירסאות על פי גירסת הגהות הב"ח זהו רבה, על פי גירסת הגמרא שלנו זהו רבא.

50. שמואל א' ח, ג, לגבי בני שמואל הזוכרים בגמרא: "ולא הלכו בניו אחריו ויטו אחרי הבצע ויקחו שוחד ויטו משפט". ועיין שבת נו ע"א: "כתנאי: ויטו אחרי הבצע, ר' מאיר אומר: חלקם שאלו בפיהם... ר' עקיבא אומר: קופה יתירה של מעשר לקחו בזרוע, ר' יוסי אומר: מתנות נטלו בזרוע" ואמנם היו לויים, ובזה חלקו האם נטלו חלקם או מעבר לחלקם, וגם אם נטלו חלקם אסור ליטול בזרוע, עיין רש"י שם.

51. כרש"י (חולין קלג ע"א ד"ה דחטיף מתנתא): "מתינוקות שנושאים אותם לכהנים".

52. מהו הזלזול המבוטא בחטיפת המתנות, באיזה זלזול מדובר? הגמרא (חולין קלב ע"ב) אומרת: "דבי שמעון אומר: כל כהן שאינו מודה בעבודה, אין לו חלק בכהונה" וברש"י מסביר שם: "שאינו מודה בעבודה – שאמר בלבו דברי הבל הן ולא צוה המקום להקריב לו קרבנות אלא משה בדה מלבו". כלומר, שהוא כופר בכך שהקורבן הן דבר ה', והגמרא בפסחים ג ע"ב מזכירה ג' כוהנים שקיבלו חתיכה קטנה מלחם הפנים: "הנהו תלתא כהני חד אמר להו הגיעני כפול, וחד אמר הגיעני כזית, וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה, בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול... אימא שחץ פסול", כלומר זה שהשתמש בבטוי מזלזל של "זנב הלטאה" יש בו פסול של שחץ, ומסביר רש"י שהפסול הוא "שאינו מודה בעבודה" – גס רוח ומבזה קודשי שמים – לשון רש"י. ולפי זה הזלזול – כלומר התנהגותו המזלזלת כחטיפת הקודשים באה לו מחמת כפירתו בעצם העבודה. אולם כבר התקשו הראשונים בדברי רש"י – הרי אם כופר בעצם הקורבן מה החידוש בכך שנפסל לעבודה? וכך הקשה הריטב"א (חולין קלב ע"ב ד"ה ר"ש בן אלעזר) שאמר על כוהן כזה: "הא מיחייב מיתה שכופר בתורה"? ותיירץ שחושב שחלק מהמלאכות למרות שהן דאורייתא אינן מעכבות. אולם הרמב"ם בפ"א מהלכות בכורים הלכה

אלא חוטף אותן כאילו הן שלו מראש, ואין לישראל כל בעלות או העדפה בנתינתן. ואולי גם בעצם לקיחת מתנות הכהונה בדרך חטיפה איננה דרך כבוד ומביעה זלזול בעצם הקודש. מה עדיף? הסוגיה הכריעה על פי הפסוק: "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם... ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה" (דברים יח, ג), איש ישראל הוא הנותן לכהן ואין הכהן נוטל לעצמו.⁵³ וביאר 'הבונה' על עין יעקב:

נראה: כי גם שיהיה דבר מצוה בהיותו לתועלת המקבל יש לבקשו בדרך מוסר או למשוך ידיו הימנו ויקויים בו: 'עוכר ביתו בוצע בצע ושונא מתנות יחיה' (פירושו הבונה על עין יעקב, חולין שם).

רגישות חכמים היא גדולה במתנות הכהונה, אמנם צודק הכהן ומגיע לו מתנות כהונה שהתורה זיכתה לו, ואכן אם יחטוף אין מוציאין אותם מידו,⁵⁴ אבל צריך הכהן לדעת שבעוד אכילתו את הקורבן היא כפרה לישראל, ואז הוא נותן ולא רק מקבל, במתנות כהונה זהו רכוש, והנאתו שנתנה לו התורה, לא ידרוש אותה בכח, אלא יחכה שאיש ישראל ירצה לתת לו, ויקבל בענווה, כלשון הספרי: "אני חלקך ונחלתך, על שולחני אתה אוכל, על שולחני אתה שותה" (ספרי קורח אות יט). הגדיל אביי לעשות ואף לא אמר שרוצה לקבל,

א' שינה את לשון הגמרא וכתב: 'עשרים וארבע מתנות נתנו לכהנים... וכל כהן שאינו מודה בהן אין לו חלק בכהנים ואין נותנים לו מתנה מהן'. והקשה הכסף משנה שם: 'ואיני יודע למה שינה רבנו הלשון וכל שכן במקום שאפשר שיבוא ממנו שינוי הבנת הענין'. שאלת הכסף משנה על הרמב"ם נוגעת לעצם ההגדרה, האם הכהן מבזה את העבודה כמו שכתוב בגמרא, או מבזה את המתנות כפי שכתב ברמב"ם. והכסף משנה נשאר בצ"ע. ואולי צריך לומר, כפי שניתן להבין בכמה מהאחרונים, שהכהן לא מבזה את עצם העבודה כפי שכתב רש"י והוקשה, אלא שהכהן מבזה את הכפרה שבאה על ידי אכילה, אמנם ציוה הקב"ה להקריב קורבן, אך האם האכילה היא המכפרת? לכן כשאכל הכהן מעט מלחם הפנים זלזל באכילה והשווה אותה לזנב לטאה. כלומר זלזולו של הכהן, הבא לדוגמא על ידי החטיפה של הבשר, היא בעצם האכילה, ולכן מאבד את הזכות לקבל מתנות כהונה. כך ניתן להבין בדברי המלבי"ם עך הספרא ויקרא פרשת צו אות קנ"ד "מודה בעבודה ר"ל כמו שבני אהרון נבחרו לשרת, ומודים בה..". כלומר נבחרו לשרת ועל ידם באה הכפרה, ויש לעיין.

53. עיין רמב"ם הל' תרומות יב, יט: 'זכן אסור להן שיחטפו תרומות ומעשרות, ואפילו לשאול חלקם בפייהם אסור, אלא נוטלין בכבוד שעל שולחן המקום הן אוכלין, ועל שלחנו הן שותין, ומתנול אלו לה' הן', וכן כתב הרמב"ם (בכורים ט, כב): 'לא יחטוף הכהן המתנות ולא ישאל בפיו אא"כ נותנין לו בכבוד' ועיין ברדב"ז שם, על כפילות ההלכות. ועיין בטור (יו"ד סי' סא), בבית יוסף ובב"ח ובדרישה שם, ובשו"ע (שם סעיף יא).

54. חולין קלא ע"א: 'ושאר מתנות כהונה כגון הזרוע והלחיים והקיבה אין מוציאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי' כלומר במקום שאין לישראל טובת הנאה. ועיין כף החיים (יו"ד סי' סא אות קח) ותוס' (חולין קלא ע"א ד"ה יש).

ואף כשנתנו לו סירב, חוץ מערב יום הכיפורים שאז נפש האדם רחוקה מכל סיג של הנאה וגאווה.⁵⁵

ז. התעלות אישית מול התנהלות אנושית

יש להתפלא על ההוא אמינא: "אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא", הרי זהו לכאורה יסוד חטא בני עלי, החטיפה, הלקיחה בכוח, מדוע אביי, שכבר ראינו לעיל שהוא מצאצאי בני עלי, חשב שראוי לחטוף משום חיבוב מצוה? ושוב נחזור לשאלת בני עלי עצמם, מדוע הם שהיו משופעים בבשר לרוב עדיין חוטפים בשר?

יש באכילת קודשים, מעלה ומדרגה גבוהה, שיש בה עונג רוחני והשגה בהירה ומיוחדת, שכל מי שזכה לכך מבקש זאת לעולם. הבעלים מתכפרים כשהכהונים אוכלים, כלומר אכילת הקודשים לא טעימת בשר בלבד יש בה, אלא רוממות ועונג רוחני שאנחנו לא מסוגלים להרגישו אף לא באכילת מצוה. האוכל מצה בליל פסח או קזית לחם בסוכה, טעם הלחם והמצה איננו שונה מאכילת לחם חולין בכל יום אלא שבאכילתו מקיים מצוה. אבל האוכל מלחם הפנים טועם בו טעם אחר, מופשט בלתי חומרי. לכן לא הצליחו הכהונים לאכול ממנו אלא מעט מאד וכבר היו שבעים, לא לפי מידת אוכל רגילה. ומכאן שרצון הכהונים לאכול בשר, לא תאוות חולין יש בו, שהרי לא חסר בשר בבית ה', אלא שהכהונים רואים באכילת הבשר יכולת התקדמות רוחנית נשגבת, שיכולים להגיע אליה רק באכילת קודשים, והציבור המביא את הקורבן הוא הדרך שלהם להתעלות אישית שלהם. וזהו היפך כוונת הכתוב, ופגיעה אנושה במעמד הכהונה.

הכהונים מתעלים כדי לכפר על החוטאים, מתקדשים כדי לקדש את הציבור, נושאים אפוד ונכנסים אל הקודש כדי להביא קודש לאומה כולה. הם שליחי הציבור ושלוחי המקום לטובת ישראל. ההשגות האישיות שלהם הם תוספת קלה על עיקר ייעודם ככהונים משרתי ה', ומשרתי הציבור. בני עלי משתמשים בזה כדי לזכות בעוד רוממות רוח שמטרתה אישית ולא ציבורית, השגה שיש בה עונג למשיג, ולא כפרה על הציבור. הזלזול בציבור בא להם מתוך רצונם להשגה רוחנית גבוהה, ובזה ניאצו את מנחת ה'. הם נפסלו מכהונה מפני שעיוותו את תפקיד הכהונה, והפכו אותו להישג ומעמד אישי ולא ציבורי. זו גם הסיבה למה שאמרו חכמים: "כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה" (שבת נה ע"ב), מפני שלא נכון לייחס להם חטא במובנו הפשוט - תאוה בלתי מרוסנת, והתדרדרות חומרית, אין זה חטא מסוג זה, והראיה שמביאה הגמרא שם הוא מהפסוק: "שנאמר: ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'", כלומר הם עדיין "כהנים לה" שמשמעו - הם עסוקים ברוממותה של

55. מצאנו בש"ס עוד כמה שהיו חוטפין מתנות כהונה (חולין קלא ע"א, תוספתא סוטה פרק יד אות א', ופסחים נז ע"א שראינו לעיל).

הכהונה, בגודל ההשגה הרוחנית שבה, בדבקות בה' שיכולים להשיג ממנה, אז אין זה חטא במובן הרגיל.

אך אין זה אומר שהם לא חטאו – עונשם הכבד מוכיח שחטאם כבד מנשוא, גירושם מהכהונה, איבוד מדרגתם ככוהנים, מבהיר מעבר לכל ספק שאכן חטאו, אבל לא ירידה חומרית עומדת מאחורי מעשיהם, אלא חוסר הבנה מהותי בעצם מעמד הכהונה.

ח. יוחנן בן נרבאי ממלא כרסו מקודשי שמים

אמנם היו כוהנים שידעו את חשיבות מעמד הכהונה וקדושת המקדש. אפשר להיות תאב לבשר קודשים, לאכול בכמות הנראית בהחלט מופרזת, ולהיות רצוי ואהוב בבית המקדש, ולדורות:

ועוד צווחה העזרה: שאו שערים ראשיכם וייכנס יוחנן בן נרבאי תלמידו של פנקאי,⁵⁶ וימלא כרסו מקדשי שמים. אמרו עליו על יוחנן בן נרבאי שהיה אוכל ג' מאות עגלים ושותה ג' מאות גרבי יין ואוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה. אמרו: כל ימיו של יוחנן בן נרבאי לא נמצא נותר במקדש.
(פסחים נו ע"א)

הכמויות המוגזמות כל כך של בשר ויין, נראות כתאוות בשרים איומה, ומסתמא לא הגיעו בני עלי לכמויות כאלה בזמנם, ובכל זאת העזרה שצווחה: "צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ה'" (שם) היא זו שצועקת: "שאו שערים ראשיכם וייכנס יוחנן בן נרבאי". תיתכן אכילה בכמות שכזו שהיא כולה לשם שמים, מתוך מחשבה מרוממת שלא יהיה נותר, שלא ילך בשר הקודשים לשריפה.

אמנם מצאנו שהאכילה של הקורבן לכוהנים במקדש היה עניין גדול, ולעיתים קשה ליישום כשהיו ישראל מביאים קורבן הרבה: "ולא פיגלו הכהנים בקדשים מעולם, ולא אירע נותר מעולם. וכשהיו מרבים לאכול בשר הקדשים, היו שותים את מי השילוח, ומתעכל במעיהן כדרך שהמזון מתעכל". (אבות דרבי נתן לה, ה). לדאגה שלא יהיה נותר, ולרצון לאכול את בשר הקודשים כדי להביא כפרה לישראל, ולדאוג להעמדת קדושת המקדש

56. מיהו יוחנן בן נרבאי, ומיהו רבו הנקרא כאן פנקאי, שאלה זו מעלה המהרש"א (חידושי אגדות כאן ד"ה ויכנס יוחנן בן נרבאי) ביתר שאת מפני שכאן משמע שהיה כוהן גדול כשר, אולם במסכת יומא ט ע"א הגמרא מונה את הכוהנים הגדולים הכשרים והם שמעון הצדיק, יוחנן כוהן גדול, וישמעאל בן פאבי, ולא מונה שם את יוחנן בן נרבאי ולא את פנקאי? ומתרץ המהרש"א באופן מחודש, שיוחנן בן נרבאי הוא יוחנן כוהן גדול, שהיה רוב שנותיו צדיק, ופנקאי הוא פנחס ושינה שמו בגלל השינוי שעשה יוחנן כוהן גדול שנעשה צדוקי.

כתקנו, לזה שותפים כל הכהנים,⁵⁷ ולא רק יוחנן בן נרבאי, אולם בתקופתו הוא לוקח את האחריות, ואוכל בעצמו, או "שהיה מגדל בביתו כהנים הרבה" (רש"י פסחים שם ד"ה שלוש מאות), ולכן יוצאת העזרה וצווחת לכבודו, שייכנס ויאכל קודשי שמים. בהקשר לכך, מצאנו שאכילת יתר ושתיית יתר, מביאים את הנער להיות בן סורר ומורה. ודנים אותו למיתה החמורה בגלל היותו "זולל וסובא" אף שלא עשה מעשה אחר המחייבו מיתה, רק מעצם היותו "איננו שומע בקולנו זולל וסובא". ומגדירה המשנה (סנהדרין ח, ב): "מאימתי חייב? משיאכל תרטימר בשר. וישתה חצי לוג יין האיטלקי", וכמות זו קטנה מאד יחסית לכמות הבשר והיין שהיו הכהונים אוכלים ושותים, ובוודאי יחסית ליוחנן בן נרבאי. כלומר מצד הסיאוב העולה מאכילת יתר ושתיית יתר, כבר בכמות קטנה בהרבה עולה חשש זה. אולם כשכמות כזו, ורבה מזו, באה מתוך שליחות ערכית, של כפרה על ישראל, ומתוך קדושת המקדש וטהרתו, אין זו פגימה אלא קדושה.

כך נאמר בתוספתא:

ירושלים אינה מיטמאה בנגעים... ואינה מביאה עגלה ערופה, ואין מודדין ממנה לחלל, ואינה נעשית עיר הנידחת. רבי נתן אומר: אף אין בה משום בן סורר ומורה, שנאמר: והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו פרט לירושלים שהיא של כל ישראל.

(תוספתא, נגעים ו, א-ב; על פי גרסת הגר"א)

המשך-חכמה (כי תצא דברים כא, יח) שואל, מדוע בירושלים אין בן סורר ומורה? וכוונת שאלתו היא: שאין זה דומה לכך שירושלים אינה מיטמאה בנגעים ואינה נעשית עיר הנידחת שזה חיסרון בעיר, חיסרון במקום, אבל בן סורר ומורה הוא חיסרון באיש ומדוע שלא יהיה בן סורר ומורה תושב ירושלים? ומסביר המשך-חכמה:

ולפי זה גם בירושלים היה תודה ושלמים ומעשר שני, וחצרות של ירושלים בדוקות משום נותר (ירושלמי, ריש פסחים א, א) והיו אוכלים בשר הרבה ויין מעשר שני. לכן אין חטא אם בא הנער אל מידת הזוללות. ופשוט.

מה כוונת המשך-חכמה: "לכן אין חטא אם בא הנער אל מידת הזוללות" – האם כוונתו שהנער הרואה את הכהנים האוכלים כמות גדולה של בשר מתנהג כמותם, ולכן הוא לא אשם בכך שהגיע אל מידת הזוללות, אולי כוונתו היא שהנער הרואה את הכהנים הצדיקים והקדושים ממלאים פיהם בבשר הקודשים לא מגיע מאכילה לחטא, כי הוא רואה אכילה של קדושה, אכילה שאינה סותרת מציאות רוחנית ואינה עויינת אותה. ולכן גם יהיה זולל

57. ולכן פוטר הירושלמי (פסחים פ"א ה"א; ורמוז במשך-חכמה) את החצרות שבירושלים מבדיקת חמץ – אע"פ שאכלו שם חלות חמץ של חלות תודה ורקיקי נזיר, ומתרוץ הירושלמי שאין צריכים בדיקה כיוון שמקפידים על הנותר ממילא אין מציאות של חמץ שם.

וסובא לא יהיה בן סורר ומורה. יוחנן בן נרבאי יחד עם הכהנים בירושלים אוכלים לשם כפרה שלא יהיה נותר, לממש את מטרת הכהונה ושליחותה.

ט. אשת פנחס וצער סילוק השכינה

נבואת איש האלוקים על בית עלי מתקיימת, ומתוך המלחמה הקשה מגיעה לעיר השמועה על מנוסת ישראל לפני הפלישתים ולקחת ארון הברית, שמועה שמביאה למות עלי הכהן הגדול. שמועה זו מגיעה גם אל אשת פנחס בן עלי, בלדתה, והיא קוראת לבנה "אי-כבוד" (שמואל א' ד, יט-כב). פנחס היה חלק מהסיבה לפגם הגדול שחל בכהונה בתקופת עלי.⁵⁸ גם עליו נאמרה הנבואה של שמואל, ושל איש האלוקים, ועליו כתוב "ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה'" (שם ב, יב). ובכל זאת, אשתו נמצאת במקום מרומם הרבה יותר. השמועה הגורמת לה צירים ומוות, לא מצערת אותה מההיבט האישי המקומי, היא כואבת קודם כל את אובדן הארון, אובדן השראת השכינה: "גלה כבוד מִיִּשְׂרָאֵל", ואחר כך את אובדן הגדול שבישראל והמיוחד שבהם, עלי הכהן, ורק אחר כך תבכה את מות אישה פנחס. סדר העדיפויות שלה, אי נחמתה בילד שנולד, וקריאת השם הזה לילד מלמדת אותנו כי אשת פנחס הבינה את השליחות והמהות של הכהונה, בדגש העיקרי שלה: השראת השכינה בישראל. לכן היא תחזור שוב ושוב, "גלה כבוד מִיִּשְׂרָאֵל" הכאב הוא על האומה שאיבדה את תוכן חייה, ולא הכאב האישי כואב מתוכו.

לא כולם בסביבתה מבינים זאת, הם חוששים לספר לה על מות בעלה ולכן מספרים לה קודם על הלך ארון האלוקים, ומות חמיה ואחר כך על מות אישה, אך כך הם גורמים למותה, כי הבשורה הקשה ביותר עבורה נאמרה לה בלא הדרגה, (שלא כמו אצל עלי ששם התחילו מהקל לכבד).

שהמשמיעים השמיעה הקל בעיניה תחילה מארון האלהים עם מיתת חמיה, לפי האמת חשבו שהיא גם כן תקל בעיניה, כי האישה תרגיש צער במיתת בעלה באופן שארון האלוהים קל לפי השערתם בעיניה, ואחר כך ומות חמיה ואחר כך ומות אישה. אמנם היא החסידה לבכה לא כן ידמה. (כלי יקר, שם)

התפיסה בסביבתה של אשת פנחס מקדמת את הצער האישי ותחושת האובדן הפרטי על פני סילוק השראת השכינה, וכשהם רוצים להקל על צערה של אשת פנחס הם מקדימים

58. הגמרא בשבת (נה ע"ב) מחלקת בין חפני לפנחס: 'גופא אמר רב פנחס לא חטא, שנאמר: ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו והכתוב מייחסו?' ניתן אולי ללמוד זאת גם מכך שאין שם לאשת פנחס, לכאורה אם היא הצדיקה ובעלה החוטא, לא היה ראוי שתופיע בשם נפרד ממנו? ומכך שהיא מופיעה כאשתו אולי יש ללמוד שגם הוא לא חטא וכדברי הגמרא. ועיין רלב"ג (שם פסוק כא) שמוכיח שפנחס 'כי לא היה רע כל כך כמו חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פנחס עד מלכות שלמה'.

כביכול מהקל אל הכבד, ומספרים לה על הלקח ארון ה', כאילו אין בדבר כל כך קושי כמו הקושי באלמנותה.

אבל אצל אשת פנחס הסדר הפנימי הוא הקובע, והחמור מכל הוא סילוק השכינה מישראל, ששביית ארון הברית היא הביטוי החריף שלו, ומות גדול הדור בעקבות הארון הוא המשך חורבן זה, ורק אחר כך מקומו של הצער והחורבן הפרטי. אך המפרשים מסבירים אף יותר מכך, כפל הפסוקים, והביטויים המיוחדים המופיעים כאן מסבירים כי אשת פנחס כועסת על הטעות הזו בסדר הדברים:

זהו שכתוב: "ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה", ר"ל כי נהפכו הצירים והחבלים עליה בהזכירם שלא כסדר שהשיעור שמועות אלה מהופכים, אישה תחילה ואחר כך חמיה ואחר כך הארון... כי הצירים היותר חזקים אחזוה על הלקח ארון האלוהים. מעין חמיה עלי שלא נצטער כי אם בהזכירו ארון האלוהים. (כלי יקר, שם)

"נהפכו עליה ציריה" - נהפכו עליה צרותיה, צרתה מתעצמת כאשר חושבים שנקל לה להכיל את שבי ארון הברית, מאשר את מות בעלה. וייתכן שבכך אף קרבו את מיתתה: "שאם היו אומרים לה הבשורות כמו שאמרו לחמיה שמא לא תמות⁵⁹" וכך מסביר החיד"א בחומת אנ"ך (שמואל שם), את כפל הביטוי "גלה כבוד מישראל לאמור" - "כי מה שקראתו אי כבוד היה לאמור - פי' כדי להזכיר בזה גלות כבוד ישראל אל הלקח וגו' הן כל זה היה במחשבתה תחילה". החזרה על הביטוי "גלה כבוד מישראל" וכן קריאת השם "אי כבוד" באה "לאמור" - כדי שהציבור יידע ויזכור את עיקר הקושי בכך שהסתלקה הקדושה מישראל. ולכן זכתה להיות מוזכרת במעלה יחד עם עלי הכוהן שתשומת ליבו היתה רק על ארון הברית.

מות עלי הכוהן ומות כלתו אשת פנחס דווקא על גזירת שבי ארון הברית ביד פלישתים, מדגיש את תפיסתם על מהות תפקידם העיקרי, העמדת הקדושה שבישראל⁶⁰, וחיבור ישראל לקודש. הם העדיפו את שליחותם על חייהם האישיים, היפך חטא בני עלי שהעדיפו את השגת רוממות רוחם על פני צרכי האומה וקדושתה.

59. כך מביא בסוף ספר מנות הלוי על מגילת אסתר מכ" מהר"ד יעקב בי רב. ועיין גם משבצות זהב (כאן אות יט), ועיין גם דרשות החתם סופר (הספד על הגאון רבי מרדכי בנעט ראה תקפ"ט).

60. ועיין מושיע חוסים לרמ"ד וואלי כאן: "ואל חמיה ואישה כי חמיה היה כהן גדול שושבינא דמטרוניתא והוא מקיים השראת שכינה על עם ה'".

י. המתח והאיזון שבין שבט לוי לשאר השבטים

כשניטלה הכהונה מהבכורות וניתנה לשבט לוי, בעקבות חטא העגל,⁶¹ השתנה מאוד מעמד הכהונה בישראל. כל עוד הייתה הכהונה בבכורות, היה כמעט בכל בית כוהן, הכהונה הייתה בתוך המשפחה בתוך הבית, וכל משפחה הייתה מתחברת אל הכוהן הקדוש מתוך ביתה. משנטלה מהם הכהונה ועברה לשבט לוי, נוצר פער בין הכהונים לעם, שהרי ישנו שבט נבחר שעוסק בעולם הרוח,⁶² ואין לו חלק ונחלה בארציות, והוא חי ממתנות הכהונה, ויש לו סדר חיים משלו, וישראל אינם רשאים עוד להקריב ולהקטיר קטורת ולשרת בבית ה'. ראינו לעיל כי לעיתים הביא פער זה למרחק מהמשכן בדורו של עלי ובניו, בחלק מכוהני בית שני, ועוד.⁶³

ובאמת יש להתבונן בשאלת מעמד הלויים בתוך ישראל, השבט שעולם הרוח מתכנס בו, ולכן הוא פטור ממירוח החיים של הרכושנות והתחרות, מסתפק במתנות הכהונה ובאירוח השבט בין שבטי ישראל השונים, איך השילוב בין השבטים לא פוגע באחדות של העם, ולא יוצר ניכור בין עולם הרוח הכהוני ובין עולם המעשה הישראלי?

המתח המובנה בין עולם הרוח ועולם החומר הוא בסיס המציאות בעולם שלנו. כך יצר הקב"ה את עולמו. אופיו של המתח שבין העולמות החומרי והרוחני, מתחיל בניגוד הגדול שביניהם עד שאין להם יכולת לחיות תחת קורת גג אחת, וזאת למרות שהמציאות מכרחת אותם לשותפות תמידית. ההבדל התהומי שבין הרוח והחומר, הזלזול הטבעי של כל אחת בחברתה, והרצון של כל נטייה חומרית או רוחנית להשתלט על הכל, לדחוק לחלוטין את רגלה של חברתה, הופך את חיי האדם המתמודד למורכבים מאד:

שתי נטיות מתרוצצות הננו פוגשים בנפש האדם, לשתי מגמות מוחלפות. נטיה למלא את כל שאיפת הרע, את כל התאוות היותר שפלות... ולעומתה לא נוכל להתעלם מלראות את שאיפת הטוב המתגלה לפעמים ברוחו של אדם שכל העולם כדאי הוא לה... אבל כל נטיה חפצה להתגדר בלבדה, ולהיות היא

61. על הפסוק "מי לה' אלי" (שמות לב, כו) כשמשו רבנו שואל מי רק לה' (עיין העמק דבר שם) אומר מדרש החפץ (מופיע גם בתורה שלמה אות רטז): "דימה שיבואו אליו הבכורים, לא באו אלא בני לוי, לכך זכו הלויים לגדולה ונדחו הבכורים, שנאמר: קח את הלויים תחת כל בכור" ועיין רש"י לדברים י, ח, ויש דעות שונות בעניין זה עיין בספר 'לכתך אחרי במדבר' (להרב שלמה גוטל), בפרק "הלויים כעולה".

62. ועיין בחידושו המיוחד של המשך-חכמה על חטא המתאוונים (במדבר יא, א) שהתורה לא מפרשת על מה היתה תלונתם, ובמדרשי חז"ל המובאים במפרשים מבואר שהתלונה היתה על טורח הדרך, אומר המשך-חכמה: "ולזה התחיל העם להתלונן על הילקח מאיתם העבודה ונתנה ללויים". העם מצטער על כך שעכשוויו אין כוהן בכל בית, ומכאן לתלונה ולמריבה על בחירת הלויים קרוב.

63. כדברי הראי"ה קוק באורות (ישראל ותחייתו ד): "אין אנו עוזבים את זכר הכהונה, אין אנו חדלים מלצפות לשלמותה, אע"פ שסבלנו הרבה ממנה קודם שבאה לידי בירורה הגמור".

השלטת בקרב הלב ומלאה את כל רוח ונפש. והניגוד הזה הוא מרעיש את הלב וממלא את החיים חלחלות, והאדם מתאמץ תמיד איך להשלים בקרבו פנימה השלמה פנימית, ובלבד שיחדלו ממנו מצוקות נפשו. (אורות ישראל א, ו)

ההתרוצצות של שני העולמות בתוכנו לא עומדת במקום, היא תובענית, ודוחפת את האדם לפעולה כל נטיה לפי דרכה והאדם מוצא את עצמו בסתירה פנימית, עד שיגיע להכרעה או לשלום בתוכו. אותו הדפוס קיים בכלל כמו בפרט.

קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמין, ישבו שתיהן אל תאמין, חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה ירושלים תאמין, שנאמר: "אמלאה החרבה" (יחזקאל כו, ב) אם מליאה זו חרבה זו, אם מלאה זו חרבה זו. (מגילה ו ע"א)

ירושלים היא מקור הקדושה והאור, היא עולם שכולו רוח. לעומתה, רומי מייצגת את עולם החומר במיטבו את השקיעה בגשרים ובמרחצאות ובזונות (ע"ז ג ע"א). לכן, אל תאמין כשאומרים לך ששתיהן מיושבות, העולם אינו יכול להכיל שתי שיטות מנוגדות כל כך בבת אחת, אין אפשרות ששתיהן מיושבות, וגם לא כששתיהן חרבות כי העולם זקוק לכל אחת מהן. והמציאות מסתדרת כשאחת מכריעה את השנייה, כברכת יעקב אבינו לעשיו: "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך" (בראשית כז, מ).

בחיי העם, כשהוא כולו בארץ ישראל, ועוסק בפרנסתו ובייעודו, ויש לו צרכים מעשיים וחומריים כחיי כל עם, הזקוק לקיום כלכלי פיזי, וזקוק למערכות שלטון, הבונות עולם שמיוסד על צרכיו הגשמיים. אולם דווקא עם ישראל משתוקק לעולמו הרוחני, עולם הקודש אליו הוא בעיקר שייך. נוצרת סתירה פנימית בין הרצון לעולם של רוח ובין העולם המעשי התובע את שלו.

ביחוד באומתנו, אשר הרוחניות העליונה של האידיאלוגיה שהיא החרבה הרבה למעלה מכל עולם ההוה הוא בסיס נשמתה, יש אשר מכל תנועה של חופש חמרי ושל התמכרות לעבודה בענינים חמריים מעשיים וחברתיים, נכנס בה מיד רטט פנימי שמא הטרדה המעשית תמעט את מעינה, שמא "כל מה שיוסיף הישוב תיקון יוסיף השכל חורבן", ומתוך כך היא עושה את פעולותיה הכלליות המעשיות במחצית אנרגיה, והרי הרוחניות מתטרפת מפני הסיבוך החמרי, והחמירות מתחלשת מפני הערוב הרוחני הנדחק לתוכה. (אורות התחיה, ד).

אין שקט פנימי, כשקיימת סתירה בין התביעות והרצונות השונים באומה. יש חלקים שמושכים אל הרוח ורואים בחומר טפל ומיותר, ויש חלקים שמושכים אל המעשי ורואים בקודש סכנה ליכולת לממש ולהוציא אל הפועל חיים מתקונים. הטירוף הזה גורם ששום כוח מהכוחות לא יכול לצאת לפועל בשלמותו, והכל פועל במחצית אנרגיה המלאה ייסורי מצפון, וחוסר יכולת לפעול בשלמות.

יא. סיום

הראי"ה קוק זצ"ל באורות, מסדר בפנינו את הסדר הראוי לבניין האומה, המגדל השלם בנוי כולו על הכרת כל חלקיו בחשיבותם של החלקים האחרים, ונתינת רשות לכל חלק להוציא לפועל את חלקו בשלמות. האחריות על עולם הקודש, הובלתו בתוך ישראל, הרמת רוח העם למעלה אל הקודש, זו אחריותו של שבט לוי, והוא יודע שלא את חכמתו הפרטית הוא נושא אלא את רוח העם, כשליח ציבור. והוא שמח בעבודה המעשית שצריכה להיות על הצד השלם יותר, שגם העוסקים בעולם החמרי עובדים בשליחות האומה:

הם [=הלויים] מכירים כי סגולתם העליונה היא האוצר הקיבוצי של כללות האומה, והאומה מכרת בהם את המקום הנכבד לנכסיה היותר יקרים... והגבורה החמרית הולכת ועושה את דרכה ואת סדריה, בטוחה היא שלא תחלל את מעין קדשה, כי ישנם עמה שומרי חומתה העליונה.

מתוך הענווה הטבעית של כל החלקים בעם, מתוך הידיעה שלכל שבט ייעודו ושליחותו, יכולים לבוא העולמות הסותרים למיזוג שאין בו השפלה של צד אחד. דווקא מתוך שאנשי הקודש מבינים שהם שלוחי ציבור, ומתוך שאנשי המעשה יודעים את ערכה של הרוח, ואת עיקר חשיבותה כיסוד הרוח של נשמת ישראל, אז מתאפשר חיבור. החיבור הפנימי מאפשר השפעה הדדית של אלה על אלה, ואין כאן פגיעה בכח מהכוחות, אלא השלמה הרמונית בין הכוחות כולם.

כשהכוהנים והלויים מבינים זאת, כשהרוח המפעמת בתוכם בנויה על יסוד המגדל האחד שכל חלקיו חשובים, עם ההכרה בעליונותה של הרוח אך בחיבורה עם הבסיס והמדרגות השונות, לא יכולה לבוא הטעות של זלזול בחוטא, או חיפוש ההישג הרוחני האישי, שהרי הכוהן לא בא מתוך העולם האישי, ולא לשם מגמתו. "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צ-באות הוא" – מלאך לשון שליחות, אם הוא פועל מתוך נקודת שליחותו⁶⁴ אז תורה יבקשו מפיהו.

64. עיין שפת אמת (קורח שנת תרל"א ד"ה בזוה"ק קורח), בסוף דבריו, על מעלת אהרון שלא שינה.